

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פרקי טבע ולשון*

ג. אפרוח — גוזל

בציבור השתרשה הגדרה מוטעית אחת, אף קנתה לה זכות אורח בין אנשי המקצוע, חדרה לתוך ספרי העזר ועד ל„אנציקלופדיה המקראית“ הגיעה, והיא — שה„אפרוח“ הוא בן עוף מקטני העופות „עוזבי הקן“ וה„גוזל“ — בן עוף מקטני העופות „חובשי הקן“.

בספר דברים כב, ו—ז אנו קוראים: „כי יקרא קן צפור לפניך בדרך, בכל עץ או על הארץ, אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך“.

מכאן אנו לומדים, שיש אפרוחים גם על העצים, ומאליו מובן, שאין להגדירם כ„עוזבי־קן“. יצור שגודלו כוית וכביצה קטנה, חסר ישע, ללא פלומה ונוצה, כיצד יעזוב את קנו הנמצא „בכל עץ“?

* [המערכת שמחה לברך את המחבר לצאת ספרו „פרקי טבע ולשון“ בהוצאת „מלילות“, ספרייה לשיפור הלשון ולעיונים בטבע.]

גם צירוף זה „אפרוחים או ביצים“, הנשנה פעמיים, מוכיח, שאין האפרוחים „עומדים ברשות עצמם יותר מן הביצים“.

ולבסוף, ציווי התורה „שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך“ — יסודו בהנחה, שהאם בלי הבנים תוכל להתקיים ותוסיף להעמיד דורות, ואילו הבנים בלי האם — אין להם תקומה.

צאצאי הנשר מכונים גם „אפרוחים“ וגם „גוזלים“: (א) „אם על פיך יגביה נשר... סלע ישכון... משם חפר אוכל, למרחוק עיניו יביטו ואפרוחיו יעלעו דם“ (איוב לט, כז—כט), (ב) „כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף“ (דברים לב, יא).

מכאן שההבדל בין האפרוח לבין הגוזל אינו אלא בגיל. ומתוך הפסוקים עצמם לא יקשה לעמוד גם על השאלה, מי מן השניים הוא הרך ומי המבוגר והקשיש יותר. בפסוקים שבאיוב ניתן תיאור התוקף והביטחון ושפע הטרף: „משם (מעל שן סלע) חפר אוכל, ובאשר חללים שם הוא“ — לא פגר ונבלה, כי אם חללים, טרף חי, „ואפרוחיו יעלעו (יבלעו) דם“ — דם חם להשביע את נפשם ולרוות את צמאם. אבל לגוזל אין בדם הזה כדי להשביע את הנפש; עליו למלאות את הזפק טרף — בשר ממש.

בכל המקורות שברשותנו מסומן האפרוח כרך וחסר־ישע: „אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם“ (ביצה ו' ע"ב), „אפרוח שיצא מן הביצה“ (עד' ד, ב) „כופין את הסל לפני האפרוחין כדי שיעלו וירדו“ (שבת יח, ב).

ועל הגוֹזֵל מה נאמר? — „היה צבי רץ בדרכו או שהיו גוזלות מפריחין“ (ב"מ א. ד.), „לא יטול אדם גוזל עד שיקשור“ (שמא יפרח... תוספתא י"ט א. ח.).

עצם הפסוק בדברים „כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו“ הוא תיאור של ראשית הטיסה והאימון בה, וגם הפסוק בבראשית (טו, ט.) המדבר — בנשימה אחת — על העגלה המשולשת, האיל, העז, התור והגוזל, מוכיח, שאין הגוזל פעוט ורך כל עיקר. חז"ל קראו „גוזל“. גם לצעיר בבני-אדם: מאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו (פסחים מט ע"א), כדרך שקראו לנערה צעירה „פגה“.

בשורה של מאמרים אני קובע: האפרוח הוא בן עוף בגילו הרך, הן ב„עוזבי־קן“ (כגון עופות הבית, שתכף להתבקעותם מן הביצה הם עומדים על רגליהם וברשות עצמם ומשום כך אפשר להדגירם ולחממם, במדגרה ובחימום מלאכותי) והן ב„חובשי־קן“ (כגון עופות השמים, חסרי־ישע, התלויים בחסדי ההורים לחממם, להאכילם ולהשקותם).

הגוזל הוא בן עוף מעופות השמים בגיל מבוגר, בדומה לפרגי ופרגית בעופות הבית. לפי אחדים מן הפרשנים נגזרה מלה זו מן „גז“ = „עוף“.

רווחת דעה, שהשם „גוזל“ מציין את צאצאי עופות השמים מיונה ומעלה בגודל בקטני הציפורים, מיונה ולמטה, נקראים „אפרוח“ מרגע התבקעותם — עד התבגרותם המלאה...